

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

БУЛЮК ВІТАЛІЙ ВІКТОРОВИЧ

УДК 332.135(477)

**ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПРИМОРСЬКИХ РЕГІОНІВ
В СИСТЕМІ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА**

Спеціальність: 08.10.01 – Розміщення продуктивних сил
і регіональна економіка

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Львів – 2006

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Інституті регіональних досліджень НАН України, у відділі моніторингу регіонального розвитку.

Науковий керівник: академік НАН України, доктор економічних наук, професор
Долішній Мар'ян Іванович,
Інститут регіональних досліджень НАН України, директор

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Пила Василь Іванович,
Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки
України, заступник директора

доктор економічних наук, старший науковий співробітник
Шевчук Любов Теодорівна,
Інститут регіональних досліджень НАН України,
завідувач відділу

Провідна установа: Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, відділ
регіональної політики та розвитку територій, м. Київ

Захист відбудеться “30” січня 2007 р. о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.154.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук в Інституті регіональних досліджень НАН України за адресою: 79026 м. Львів, вул. Козельницька, 4.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту регіональних досліджень НАН України за адресою: 79026 м. Львів, вул. Козельницька, 4.

Автореферат розісланий “12” грудня 2006 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради,

кандидат економічних наук

Жовтанецький В.І.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Важливим чинником соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів України є інтенсифікація використання їх територіальних переваг у здійсненні транскордонного міжрегіонального співробітництва. У зв'язку з цим великого значення набуває розробка теоретичних засад і методів формування стратегій розвитку регіонів і міжрегіонального транскордонного співробітництва. Теоретико-методичному вирішенню проблем соціально-економічного розвитку регіонів в контексті використання чинників міжрегіонального транскордонного співробітництва присвячені наукові праці ряду вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема авторів, що висвітлюють проблеми і досвід єврорегіонального розвитку Амоші О.І., Андерсона М., Балян А.В., Беленького П.Ю., Бураковського І.В., Буркінського Б.В., Гарві К., Данилишина Б.М., Долішного М.І., Дорогунцова С.І., Дякова О.А., Лодзінські С., Мальського М.З., Мікловди В.П., Мікули Н.А., Пили В.І., Побурка Я.О., Студеннікова І.В., Таусіка Д., Топіхи В.І., Федорищевої А.М., Чумаченка М.Г., Шевчук Л.Т. та ін.

Завдяки праці названих та інших авторів вдалось створити теоретичні основи формування стратегій розвитку прикордонних регіонів України і Польщі, України і Угорщини, України і Румунії, України та Словаччини, що знайшло своє втілення у створенні угод про транскордонне співробітництво, про утворення єврорегіонів „Карпати”, „Буг” та ін., метою яких є сприяння соціально-економічному розвитку цих регіонів на основі сумісного вирішення спільних проблем

Разом з тим, вирішення ряду наукових проблем, що стосуються організації і функціонування міжрегіонального співробітництва як чинника соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів залишає бажати кращого. Зокрема, це стосується проблем узгодження єдиної системи організаційних засад стратегії розвитку міжрегіонального співробітництва в умовах функціонування приморських регіонів України. Актуальним є обґрунтування теоретичних засад функціонування інституцій, що використовували б, в основному, засади функціонування єврорегіонів, на територіях приморських регіонів України та ін.

Ці проблеми стали підґрунтям вибору теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дане дисертаційне дослідження виконане в рамках науково-дослідної теми, що виконувалась в Інституті регіональних досліджень НАН України. „Механізм реалізації регіональної політики в умовах формування національної економіки (номер державної реєстрації 0100U002572), „Розробка методології моніторингу соціально-економічного стану у регіонах України” (номер державної реєстрації 0105U901932).

Мета і задачі дослідження. Метою даної дисертаційної роботи є вдосконалення теоретичних підходів до формування організаційних, економічних та методичних засад

соціально-економічного розвитку приморських регіонів України в умовах економічної і соціальної інтеграції країн Європи та інтенсифікації міжрегіонального співробітництва. Основними завданнями дослідження, зокрема, є наступні завдання:

- розкриття суті поняття „Приморський регіон” як об’єкту соціально-економічного управління;
- розкриття суті управління процесами соціально-економічного розвитку приморського регіону;
- уточнення методологічного підходу до запровадження моніторингу соціально-економічного розвитку в контексті реалізації міжрегіонального співробітництва у приморських регіонах України;
- формулювання методологічних засад інтенсифікації міжрегіонального транскордонного співробітництва у приморських регіонах;
- оцінювання соціально-економічного розвитку приморських регіонів;
- аналіз тенденцій використання конкурентних переваг приморських регіонів обласного рівня;
- аналіз механізмів державного соціально-економічного розвитку приморських регіонів через сприяння міжрегіональному транскордонному співробітництву;
- розробка пропозицій щодо організації і використання у формуванні стратегій соціально-економічного розвитку інституціонального забезпечення міжрегіонального співробітництва приморських регіонів України та інших країн.

Об’єктом дослідження в дисертаційній роботі є процеси соціально-економічного розвитку і функціонування приморських регіонів України в системі міжрегіонального транскордонного співробітництва.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні і методичні положення і рекомендації щодо організації і засад розробки стратегії соціально-економічного розвитку приморських регіонів з урахуванням закономірностей функціонування і розвитку міжрегіонального транскордонного співробітництва.

Методи дослідження, що використані у роботі, базуються на системних загальнотеоретичних підходах до соціально-економічного розвитку регіонів в умовах розгортання єврорегіонального транскордонного співробітництва. Теоретичною основою дисертації є фундаментальні положення загальної економічної теорії, досягнення вітчизняної та зарубіжної теорії щодо формування засад соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах євроінтеграції. У дисертаційній роботі використано загальнонаукові методи пізнання: метод теоретичного узагальнення, метод порівняльного аналізу і синтезу, групування і класифікації, структурний метод, метод статистичного аналізу, метод порівняння та експертних оцінок. Інформаційною базою дослідження слугували праці українських та зарубіжних учених,

нормативно-правові акти України, Закони України, Постанови Кабінету Міністрів, міжнародні угоди, законодавчі та нормативні акти з питань регіональної політики, документи Європейської Комісії та Ради Європи, статистичні дані Держкомстату України.

Наукова новизна отриманих результатів дисертаційного дослідження полягає у формулюванні теоретичних, методологічних та методичних засад побудови стратегії соціально-економічного розвитку приморських регіонів України в умовах інтенсифікації міжрегіонального транскордонного співробітництва у приморських районах України. Зокрема, у дисертаційному дослідженні:

вперше:

- запропоновано виділення у системі регіонів України вторинного територіального поділу Приморського регіону України, що складається з Причорноморського та Приазовського приморських регіонів, кожен з яких у свою чергу складається з приморських регіонів – адміністративних областей України та Автономної республіки Крим, що мають спільні природні властивості, близькі функціональні особливості і мають однакові завдання і цілі соціально-економічного розвитку;

удосконалено:

- методику аналізу рівня соціально-економічного розвитку приморського регіону через порівняння його з рівнем розвитку приморських регіонів країн з розвинутою економікою та таких, що перебувають у стадії впровадження європейських стандартів;
- концепцію створення і організаційного інституціонального забезпечення міжрегіонального транскордонного співробітництва у приморських регіонах басейну Чорного і Азовського морів України, як органів виконання дорадчих функцій через створення асоціацій міжрегіонального співробітництва, зокрема асоціації регіонів Чорноморського басейну, асоціації регіонів Азовського басейну, єврорегіону „Миколаївська область (Україна) – провінція Анталія (Туреччина)” та інших;

дістали подальшого розвитку:

- організаційно-економічні положення державного регулювання експорту–імпорту товарів і послуг з метою інтенсифікації використання конкурентних переваг у транскордонних регіонах через впорядкування розкиду митних ставок та зниження їхнього середньозваженого рівня.

Практичне значення отриманих результатів полягає у розробленні теоретичних засад соціально-економічного розвитку приморських регіонів на основі використання їх переваг у здійсненні транскордонного міжрегіонального співробітництва з приморськими регіонами інших країн басейну Чорного моря.

Пропозиції дисертаційного дослідження щодо суті і змісту основних засад транскордонного співробітництва та інтеграції південного регіону України у Європейський союз прийняті до впровадження Херсонською обласною державною адміністрацією (лист Головного управління економіки Херсонської обласної державної адміністрації від 21 серпня 2006 р.).

Пропозиції дисертації щодо впорядкування розкиду існуючих митних ставок з означеним зниженням їхнього середньозваженого рівня, що сприятимуть формуванню уніфікованої структури мита з якомога нижчим рівнем митних ставок, прийняті до впровадження Державною митною службою України, Миколаївською митницею (лист Миколаївської митниці № 01–17/7611 від 12 вересня 2006 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійно виконаною науковою працею. Усі наукові результати, викладені у дисертації отримані автором особисто. Внесок автора у сумісно написані праці відображено у переліку наукових робіт.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й отримані результати дисертаційного дослідження доповідались і отримали підтримку на Міжнародних науково-практичних конференціях, методологічних семінарах:

Міжнародна науково-практична конференція „Регіональна політика в Україні: сучасні форми та методи реалізації” (м. Львів, 27–28 жовтня 2004 р.);

Друга Міжнародна науково-практична конференція „Проблеми Європейської інтеграції і транскордонного співробітництва” (м. Луцьк, 2005 р.);

Міжнародна науково-практична конференція „Транскордонна співпраця в умовах трансформації економіки” (м. Ярослав, Польща, червень 2002 р.);

Методологічний семінар „Проблеми міжрегіональної та транскордонної співпраці” (м. Львів, ІРД НАН України, 2005 р.);

Міжнародна науково-практична конференція „Євроінтеграція та конкурентоспроможність продукції агропромислового комплексу” (м. Київ, 5–6 жовтня 2006 р.);

Міжнародна науково-практична інтернет–конференція 25–27 вересня 2006 р.

Публікації. За темою дисертації опубліковано 8 наукових праць, загальний обсяг яких становить 34,94 д.а. Особисто автору належить 4,74 д.а., розділи у 2-х монографіях, 6 статей.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, 3 розділів, висновків, списку літератури. Загальний обсяг дисертації 193 сторінки машинописного тексту, в тому числі 14 таблиць, 15 рисунків. Список використаних джерел містить 134 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність дисертаційного дослідження, сформульовано мету і завдання, описано наукову новизну та практичну цінність отриманих результатів.

У першому розділі „Теоретичні засади дослідження процесів соціально-економічного розвитку приморських регіонів у системі міжрегіонального співробітництва” досліджено передумови і засади соціально-економічного розвитку приморських регіонів України з врахуванням досвіду і засад євроінтеграції та міжрегіонального і транскордонного співробітництва.

У дисертації сформульовано визначення приморського регіону як об’єкту вторинного територіального поділу України, в основу якого покладено наявність спільних природно-кліматичних геосупільних територіальних ознак. Приморським регіоном названо територію, що є безпосередньо дотичною до Чорного та Азовського морів. За масштабністю та обсягами управлінських повноважень доцільно розрізняти приморські регіони трьох рівнів. Перший рівень: приморський регіон України басейну Чорного моря, приморський регіон України басейну Азовського моря.

Названі регіони – регіони вторинного територіального поділу, на думку автора, мають право на існування як і інші подібні регіони – Карпатський регіон, Полісся, Поділля тощо. Приморський регіон другого рівня – це території областей (Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька, Донецька області та АР Крим). Приморські регіони третього рівня – це безпосередньо прибережна зона.

З врахуванням розподілу управлінських повноважень у дисертації об’єктом управління соціально-економічним розвитком взято регіони обласного рівня, суб’єктом цього управління визначено обласні державні адміністрації.

Економічне значення приморських регіонів у розвитку України передусім полягає у наявності морегосподарського та портово-промислового комплексів, які є важливою складовою транзитного потенціалу держави. Приморські регіони України є традиційним місцем відпочинку і оздоровлення значної частини мешканців України, невід’ємним елементом розвитку туристичної індустрії.

Приморські регіони є природоохоронним середовищем. У регіоні, зокрема у прибережній акваторії моря живуть різноманітні представники тваринного і ростуть різноманітні представники рослинного світу, включаючи види, занесені до Червоної книги України.

Приморські регіони України на всіх етапах історії держави мали виняткове значення для її розвитку і соціально-економічного становлення. Наявність водоморських чинників суттєво вплинула на містобудівні та планувальні рішення у процесі забудови міст приморської зони й формування їх архітектурного обличчя.

Отже приморські регіони України мають важливі соціально-економічні, екологічні та природоохоронні функції для всієї території України. На це потрібно зважати під час розробки стратегій їх регіонального розвитку.

Під соціально-економічним розвитком регіону ми розуміємо приріст обсягів виробництва, обсягів споживання та обсягів засобів виробництва для потреб територіальної громади і для потреб держави.

Основним інтегральним критерієм оцінювання рівня соціально-економічного розвитку регіону на даному етапі формування відносин в Україні ми вважаємо відповідність досягнень регіону економічним і соціальним стандартам країн розвиненої економіки. Це стосується рівня виробництва, рівня споживання, рівня використання природних ресурсів, рівня захисту довкілля та ін.

Вимір темпів росту рівня соціально-економічного розвитку регіону пропонується розглядати за такими частковими інтегральними індексами (як найголовнішими):

- зростання обсягів виробництва товарів і послуг;
- зростання обсягів соціально-економічного облаштування регіону;
- зростання обсягів інвестиційно-інноваційної діяльності;
- зростання рівня добробуту населення;
- зростання рівня захисту прав і свобод громадян і підприємців.

Метою виділення приморських регіонів як окремої одиниці вторинного територіального поділу є пошук спільних закономірностей і спільної стратегії їх соціально-економічного розвитку.

Специфіка приморських регіонів (дотичність до моря, наявність узбережжя, спеціалізація господарського комплексу в рамках внутрідержавного і міжнародного поділу праці) формує ряд спільних та специфічних особливостей стратегії їх соціально-економічного розвитку. У дисертації, як основні, виділені наступні з них.

1. Розвиток процесів соціально-економічного розвитку приморського регіону відповідно до стратегії соціально-економічного розвитку України;
2. Забезпечення ощадливого використання та відновлення природних ресурсів регіону в цілому, і прибережної зони, зокрема;
3. Забезпечення розвитку співпраці з іншими регіонами України;
4. Забезпечення розвитку процесів співробітництва з регіонами (в тому числі приморськими регіонами) інших країн;
5. Забезпечення розвитку процесів освоєння стандартів соціально-економічної діяльності, що мають місце у приморських регіонах країн розвиненої економіки.

У дисертації сформульовано основні організаційні засади інтенсифікації соціально-економічного розвитку приморських регіонів, України на засадах євроінтеграції, основними з яких є:

- використання досвіду країн з розвинутою економікою щодо соціально-економічного планування стратегій розвитку приморських регіонів;
- використання досвіду організації транскордонного співробітництва через використання концепцій організації єврорегіонів;
- створення дорадчих консультаційних органів міжрегіонального співробітництва.

У другому розділі „**Аналіз чинників соціально-економічного розвитку приморських регіонів**” зроблено оцінювання стану формування і використання геополітичного потенціалу приморського регіону на прикладі Миколаївської області, зроблено аналіз ефективності існуючого механізму сприяння соціально-економічному розвитку регіону через інтенсифікацію експортно-імпортової діяльності у приморських регіонах.

У дисертації показано, що на сьогодні Приморський регіон Миколаївська область належить до регіонів геополітичний потенціал яких використовується дещо на нижчому рівні ніж геополітичний потенціал України та ряду інших областей. Не дивлячись на те, що в області чудовий клімат, родюча земля, море і т.д., тут створюється менший обсяг валової доданої вартості на одну особу, лише 83,8 % від середнього в Україні (за даними 2003 року). Розмір середньомісячної номінальної зарплати найманих працівників становить лише 95,8 % середньоукраїнської (за даними 2004 року).

У дисертації, в рамках теми, що виконувалась за участю автора, в Інституті регіональних досліджень НАН України „Розробка методології моніторингу соціально-економічного стану регіону”, зроблено аналіз темпів росту результатів соціально-економічної діяльності в адміністративних областях України. Показано, що серед приморських регіонів тільки у Миколаївській області відбулося випередження темпів росту обсягів виробництва середніх по Україні. Очевидно, що цього було досягнуто завдяки стимулюванню виробничої діяльності через режим вільної економічної зони „Миколаїв”.

Якщо темпи росту обсягів виробництва у Миколаївській області перевищували середньоукраїнські темпи у 1,195 рази, то темпи зростання добробуту населення становлять лише 0,997, темпи зростання соціального облаштування території – 0,933 середньоукраїнського рівня. Така ж ситуація в інших приморських областях. В Автономній республіці Крим, у Запорізькій, Одеській областях темпи зростання соціального облаштування нижчі від середньоукраїнського рівня.

Разом з тим, для області характерним є високі темпи інвестиційно-інноваційної діяльності, в області вони перевищують середньоукраїнські темпи у 1,971 рази, а в приморському регіоні –

Одеська область – в 1,34 рази, в АР Крим – в 1,02 рази вище середньоукраїнського рівня. Це вселяє надії, що у майбутньому збільшаться темпи приросту рівня доходів населення, облаштування територій тощо.

У дисертації здійснено порівняння рівня освоєння стандартів соціально-економічної діяльності Миколаївської області (Україна) та Приморського воєводства (Польща). Ці приморські регіони є приблизно рівновеликими за площею території, за чисельністю населення, однаковими за обсягом управлінських повноважень державного управління, за природною базою соціально-економічного потенціалу, за спеціалізацією виробничого комплексу.

Таблиця 1

**Індекси росту результатів соціально-економічної діяльності
у приморських регіонах України до середнього в Україні у 2001–2004 рр.**

	Україна	АР Крим	Запорізька обл.	Миколаївська обл.	Одеська обл.	Херсонська обл.
Індекс росту валової доданої вартості	1,000	1,010	0,759	0,909	1,021	0,913
Індекс росту сукупних результатів соціально-економічної діяльності	1,000	1,002	0,929	1,004	1,132	1,002
Зростання рівня добробуту населення	1,000	1,018	0,998	0,997	1,019	1,135
Розвиток соціально-економічного облаштування території	1,000	0,998	0,997	0,933	0,994	0,982
Інвестиційно-інноваційна діяльність	1,000	1,023	0,921	1,971	1,340	0,936
Зростання обсягів виробництва	1,000	0,964	0,812	1,195	1,164	0,996
Інтегральний індекс	1,000	1,018	0,998	0,997	1,019	1,135

Джерело: напрацювання власне на основі публікації Побурко Я.О., Пушак Я.Я., Лиса О.І. Методологічні рекомендації щодо оцінювання результатів соціально-економічної діяльності у регіонах України // НАН України Препринт наук. доповіді // НАН України, Інститут регіональних досліджень НАН України, Львів. – 2005. – 41 с.

Порівняння рівня соціально-економічного розвитку Миколаївської області і Приморського воєводства з орієнтації на євростандарти показує наявність значних резервів у досягненні цих стандартів. Насамперед, мова йде про досягнення обсягу валового внутрішнього продукту. Порівняння показує, що обсяги ВВП у Миколаївській області приблизно у три рази менші ніж у Поморському воєводстві. Меншим є внесок промислового комплексу Миколаївської області

в економіку України ніж промисловості Поморського воєводства в економіку Польщі (з врахуванням чисельності населення – 1,28 рази), сільського господарства – у 1,1 рази. Меншим є обсяг роздрібного товарообороту (у 1,1 рази). Приблизно таким же є відставання у рівні розвитку транспортної інфраструктури і у обсягах перевезення пасажирів.

У дисертації показано, що однією із причин порівняно нижчого соціально-економічного розвитку Миколаївської області як і всіх приморських регіонів України є неналежне використання експортного потенціалу, який зумовлюється наявністю благодатних земель для сільськогосподарського виробництва, потужним суднобудівельним комплексом, наявністю морських і річкових портів тощо.

За періоду радянської економіки промисловість області в основному працювала на потреби військового комплексу СРСР. Область перебувала в режимі обмеженого доступу громадян України, а ще більше громадян інших країн. Практично виключалась можливість використання території приморських зон області як зон туризму. Сьогодні з'явилась можливість комплексного використання природних і техногенних можливостей області.

Для реалізації цієї можливості, на нашу думку, необхідно вирішити питання державного стимулювання експортної діяльності шляхом посилення рівноваги застосування важелів лібералізації і протекціонізму експортної та імпоротної діяльності. У дисертації зроблено аналіз ефективності застосування важелів лібералізації і протекціонізму в Україні. До 1995 року нормативно-законодавчі акти в основному передбачали втілення в життя заходів лібералізації. В Україні прийнято понад 80 урядових актів, в тому числі Законів України, Указів Президента України та Постанов Кабінету, в яких передбачалось застосування нормативних позицій, спрямованих на посилення лібералізації експортної діяльності.

Завдяки цьому забезпечувалось динамічне зростання зовнішньоторговельного обороту, оскільки, в основному лібералізація здійснюється відносно експорту, а протекціонізм – відносно імпорту товарів, але вони еластичні між собою і тому беззастережне посилення протекціонізму щодо імпорту призвело до автоматичного скорочення експорту у Миколаївській області.

При розробці стратегії соціально-економічного розвитку приморського регіону слід передбачити виважене застосування важелів тарифних пільг та преференцій в реалізації експортно-імпоротної діяльності.

На наш погляд, для приморського регіону Миколаївської області ці заходи слід реалізувати через відновлення дії режиму спеціальної економічної зони.

У третьому розділі **„Основні напрямки удосконалення управління соціально-економічним розвитком приморських регіонів”** сформульовано пропозиції щодо удосконалення організаційно-методичних засад стратегічного програмування розвитку регіону,

розвитку інституційних механізмів управління транскордонним співробітництвом, удосконалення механізмів регулювання міжрегіональної діяльності.

У дисертації обґрунтовується, що важливим чинником інтенсифікації (прискорення) соціально-економічного розвитку приморських регіонів є застосування методології стратегічного планування розвитку території, орієнтованої на співробітництво між регіонами України та з регіонами сусідніх держав.

Запропонована методологічна схема взаємозв'язку розробки стратегічних програм розвитку приморських регіонів. Виділено два типи зв'язків. Перший з них – це прямі зв'язки, другий – консультаційні зв'язки. Відповідно стратегічна програма соціально-економічного розвитку приморського регіону Миколаївської області розробляється у прямому взаємозв'язку з розробкою таких документів як “Стратегічна програма розвитку України”, стратегічні програми розвитку сусідніх областей. У консультативному зв'язку програма соціально-економічного розвитку Миколаївської області розробляється у програмах розвитку північних регіонів Туреччини. Для цього розробляється “Стратегічна програма прикордонного співробітництва з прикордонними регіонами Туреччини” на період до 2013 р. Програма націлена на реалізацію таких напрямків співробітництва:

1. Сприяння інформованості органів управління у прикордонних областях Туреччини та України про проблеми і досягнення соціально-економічного розвитку;
2. Інформаційна підтримка та координація діяльності учасників прикордонного співробітництва;
3. Сприяння у розробці і реалізації інвестиційних та інноваційних проектів, спрямованих на розвиток приморських регіонів України і Туреччини.

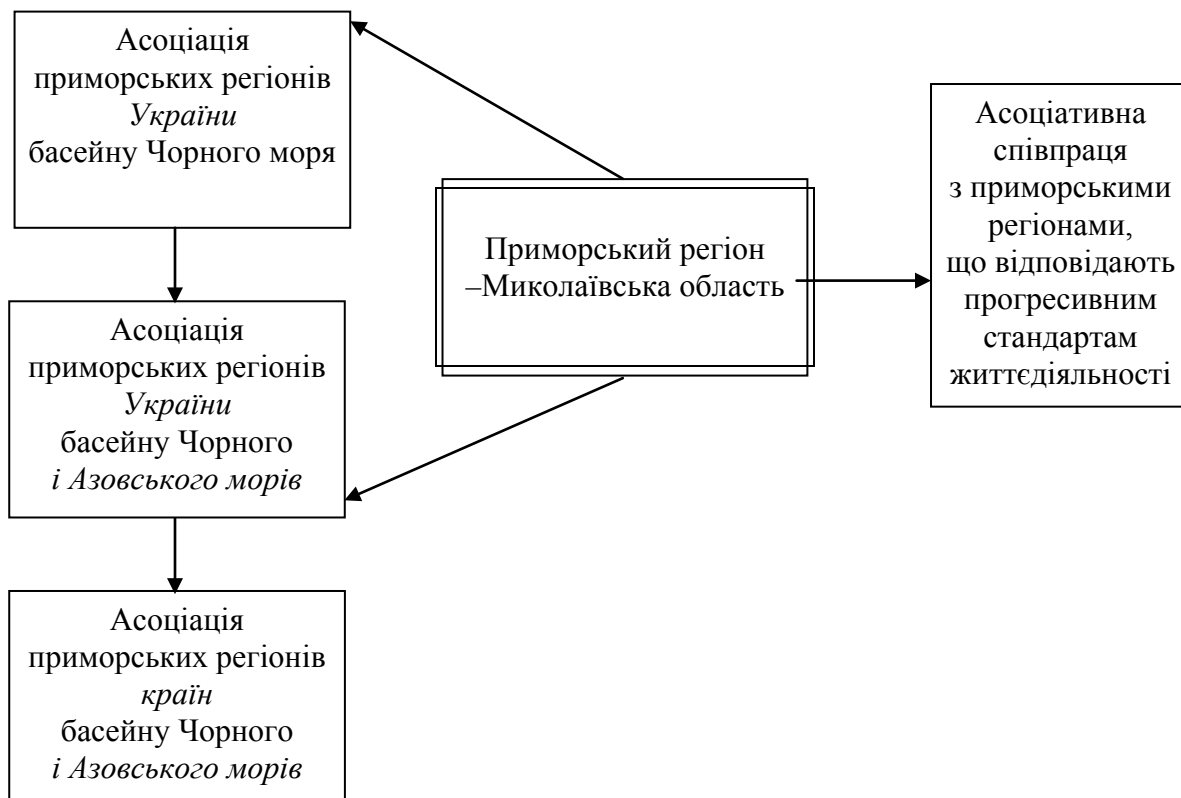
Виконання Програми передбачається здійснювати у два етапи. У результаті виконання першого етапу Програми передбачається створення необхідних угод і інструментів, які сприятимуть включенню прикордонних районів в активну міжобласну кооперацію та зовнішньо-економічну діяльність, розвитку в прикордонній зоні експортноорієнтованих виробництв. При виконанні другого етапу передбачається повністю здійснити перехід на збалансовану децентралізацію ділової активності усередині прикордонного економічного простору Миколаївської області, підготувати умови для вирівнювання соціально-економічних диспропорцій Миколаївського регіону. Передбачається розроблення методології для впровадження перспективних форм прикордонного співробітництва між Україною та Туреччиною.

Прикладом консультаційного зв'язку може бути розробка спільної програмної стратегії приморських регіонів України, на подібі програми „Агенди 21 для Балтії”, яка обґрунтовує сталий збалансований розвиток приморських регіонів усього Балтійського Моря.

Спільну стратегію соціально-економічного розвитку приморського регіону Миколаївської області пропонується розробляти в межах Асоціацій приморських регіонів України, яка була б складовою частиною Асоціації приморських регіонів Чорного і Азовського морів, оскільки область могла би входити до складу декількох асоціацій, основними з яких є:

У дисертації обґрунтовуються, як головні, дві цілі такої асоціативної співпраці:

1. Освоєння прогресивних стандартів організації життєдіяльності у регіоні;
2. Інтенсивне розширення експортної діяльності Миколаївської області.

Рис. 1. Основні форми інституціональні забезпечення організації міжрегіональної і транскордонної співпраці приморського регіону – Миколаївська область

Для нарощення економічного потенціалу у Миколаївській області як у приморських регіонах Польщі, зокрема і у Поморському воєводстві необхідно розвивати умови для освоєння нових видів економічної діяльності, таких, що ґрунтуються на використанні сучасних технологій. Цього можна досягти активізацією наукової діяльності вищих навчальних закладів. Для формування такої політики у Поморському воєводстві є значна кількість вищих шкіл з найбільш відомими Гданською Політехнікою з столітньою традицією, Гданським університетом та Вищою

Морською Школою. Перевіреною моделлю є тут центри трансферу технології та технологічні парки, розвиток яких підтримується владою регіону.

У Миколаївській області частка студентів у вищих навчальних закладах I-IV рівнів акредитації від загальної кількості в Україні становить лише 2,2 %, тоді як у Поморському воєводстві частка студентів від загальної кількості у Польщі – 4,8 %.

Важливим стратегічним напрямком розвитку приморського регіону Миколаївської області є зміцнення її позицій як комунікаційного міжнародного вузла. З цією метою актуальною є побудова міжнародної автостради Миколаїв – Київ, Миколаїв – Харків, а також автостради вздовж узбережжя Чорного моря як у напрямку Одеси і до кордону з Румунією, так і у напрямку Криму.

В основу обґрунтування стратегічних основ розбудови міжрегіонального транскордонного співробітництва приморських регіонів покладено засади європейської регіональної політики, досвід створення і функціонування транспортного співробітництва приморських регіонів країн Балтійського моря, зокрема єврорегіону „Померанія”, метою діяльності якого є спільна діяльність задля забезпечення рівномірного і зрівноваженого розвитку регіонів, що входять до його складу.

У роботі обґрунтовуються пропозиції щодо запровадження співробітництва з приморськими регіонами сусідніх держав басейну Чорного моря на засадах створення і функціонування єврорегіонів, з такими країнами як Росія, Туреччина, Румунія, Болгарія.

У дисертації розроблені пропозиції щодо запровадження ефективної інформаційної системи підтримки процесів управління соціально-економічного розвитку приморських регіонів, передовсім через запровадження постійно діючого моніторингу.

Враховуючи специфіку приморських регіонів (дотичність до моря, наявність узбережжя, спеціалізацію виробництва в рамках внутрідержавного і міжнародного поділу праці та ін.) можна виділити п'ять груп основних засад організації їх соціально-економічного моніторингу.

1. Відслідковування процесів соціально-економічного розвитку приморського регіону відповідно до стратегії соціально-економічного розвитку України. Завдяки отриманій інформації повинна бути створена можливість створення умов життєдіяльності у приморських регіонах, які б сприяли наближенню ефективності економічної діяльності до стандартів країн з розвинутою економікою, зокрема: заохочення діяльності високо-технологічних промислових підприємств, морського транспорту, рекреації, туризму, рибного господарства та аквакультури; залучення наукових знань та сучасних технологій у процесі використання специфічних ресурсів узбережжя; сприяння міжнародній кооперації та інвестиціям у сталий розвиток прибережної зони; створення умов для покращення якості життя населення місцевих громад завдяки раціональному використанню природних і земельних ресурсів у приморській смузі, розвитку туристично-рекреаційної галузі, поліпшення екологічної ситуації та здоров'я населення; створення інституціональної

- основи координації діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, власників, орендарів та інших користувачів об'єктів, розташованих на узбережжі, а також територій та акваторій;
2. Відслідковування процесів використання та відновлення природних ресурсів регіону в цілому і прибережної зони зокрема. Завдяки отриманій інформації має створитись можливість обґрунтування стратегії стабільного використання, збереження та відновлення природних ресурсів з урахуванням біологічного розмаїття та екологічного балансу, зокрема: комплексне та гармонійне облаштування прибережної території; захист берега від руйнування та процесів морської ерозії; запобігання забрудненню прилеглої території та акваторії; визначення і збереження природних ландшафтів та об'єктів історико-культурної спадщини; посилення освітньої діяльності та залучення громадських організацій до комплексного управління прибережною зоною; запровадження сталого управління природними ресурсами приморської смуги з урахуванням потреб наступних поколінь; наближення України до позитивного досвіду інтегрованого управління приморською смугою.
  3. Відслідковування процесів співробітництва з іншими регіонами України. Моніторинг процесів міжрегіонального співробітництва Приморського регіону повинен бути спрямований на обґрунтування рішень щодо інтенсифікації торгівлі товарів та послуг, що продукуються у регіоні завдяки його специфіки, реалізації спільних інвестиційних проектів, які б сприяли б освоєнню нових видів економічної діяльності розвитку комунікацій між регіонами, розробці та впровадженню новацій у сфері промисловості, сільському господарстві та й сферах інших видів економічної діяльності та ін.;
  4. Відслідковування процесів співробітництва з регіонами (в т.ч. приморськими) інших країн. Моніторинг процесів транс кордонного співробітництва приморських регіонів повинен бути зорієнтований на обґрунтування рішень щодо інтенсифікації діяльності, досягнення позитивного балансу експорту-імпорту товарів і послуг, обґрунтування імпорту іноземних інвестицій в економіку регіону, обґрунтування заходів охорони довкілля та ін.
  5. Відслідковування процесів освоєння стандартів соціально-економічного розвитку і виробничої діяльності у приморських регіонах країн розвиненої економіки.

ВИСНОВКИ

У дисертації на основі узагальнення теоретичних та методичних підходів до організації міжрегіональної співпраці на засадах євроінтеграції запропоновано новий підхід до вирішення

актуальної наукової задачі вдосконалення міжрегіонального співробітництва приморських регіонів України та зроблено наступні висновки:

1. Активізацію міжрегіонального співробітництва приморських регіонів України (адміністративних областей, дотичних до Чорного і Азовського морів) на наш погляд, слід розглядати як важливе додаткове джерело їх соціально-економічного розвитку.

2. Розробки стратегічних напрямків міжрегіонального співробітництва приморських регіонів слід здійснювати перш за все шляхом активізації співробітництва з іншими регіонами України через розвиток торгово-обмінних операцій товарами та послугами, розширення продукування товарів і послуг, що є результатом використання специфічних особливостей регіону, становлення і розвиток нових видів економічної діяльності; кооперації міжрегіональних інвестиційних зусиль у розвиток комунікацій.

3. Актуальним напрямком розвитку міжрегіонального співробітництва приморських регіонів України є активізація співробітництва з приморськими регіонами інших країн на засадах партнерства і реалізації ідей євроінтеграції.

4. У басейні Чорного моря доцільно організувати на засадах організації євро регіонів у співпрацю приморських регіонів України, включаючи Одеську, Миколаївську, Херсонську області, Автономну республіку Крим, а також приморські регіони Румунії, Болгарії.

5. Основними спільними стратегічними напрямками діяльності Чорноморського Євро регіону мали би бути координація дій і обмін досвідом у вирішенні проблем збереження і використання природних особливостей узбережжя, розвитку портів і портової інфраструктури, розвиток продуктивності використання сільськогосподарських угідь, розвиток системи дорожніх комунікацій, інтенсифікація інноваційної діяльності та ін.

6. Для забезпечення міжрегіонального співробітництва приморських регіонів України у відповідності до вимог Євросоюзу і потреб євроінтеграції, зокрема, Миколаївській області доцільно здійснити асоціативну співпрацю щонайменше на чотирьох рівнях:

- співпраця в асоціації з приморськими регіонами України басейну Чорного моря;
- співпраця в асоціації приморських регіонів України басейну Чорного і Азовського морів;
- співпраця в асоціації приморських регіонів країн басейну Чорного і Азовського морів.
- співпраця з приморськими регіонами країн Європи, що відповідають геополітичному потенціалу Миколаївської області та прогресивним стандартам організації портової діяльності інших видів економічної діяльності та рівню соціально-інфраструктурного облаштування.

Активізація використання міжрегіонального співробітництва як чинника соціально-економічного співробітництва у приморських регіонах, вимагає вироблення такої моделі

відносин регіонів України з регіонами інших країн, яка сприяла б засадам регіональної політики Європейського Союзу, в тому числі засадам діяльності через структури міжрегіональної співпраці: співдружності, асоціації, єврорегіони.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Булюк В.В. Розвиток транскордонного співробітництва Миколаївської області // Таврійський науковий вісник. Збірник наукових праць. Випуск 33. – Херсон: Атлант, 2004. - С. 229–234.
2. Булюк В.В. Транскордонне співробітництво як інструмент європейської інтеграції на базі Миколаївської області // Таврійський науковий вісник. Зб. наук. пр. вип. 38. – Херсон: Атлант, 2005. - С. 256–262.
3. Долішній М.І., Топіха В.І., Булюк В.В., Романова В.А. Ринок продовольства України в аспектах СОТ. – Миколаїв: МДАУ, 2006. - 221 с. *Особистий внесок*: Розділ 4. „Митно-тарифний механізм як інструмент державного регулювання транскордонного співробітництва при експортно-імпортній діяльності”. – С. 155–183.
4. Побурко Я.О., Булюк В.В. та ін. Моніторингові оцінювання складних соціально-економічних явищ розвитку регіону. Відповідальний редактор д.е.н. Побурко Я.О., НАН України. Інститут регіональних досліджень, м. Львів, 2006 – 306 с. *Особистий внесок*: Засади оцінювання потенціалу приморського регіону. – С. 100–117.
5. Булюк В.В. Основні засади моніторингу міжрегіонального співробітництва приморських регіонів України // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Соціально-економічний розвиток регіону: діагностика, стратегія, управління. Випуск 4(60) / НАН України. Інститут регіональних досліджень. Редкол.: відп. ред. академік НАН України М.І. Долішній. – Львів, 2006. – С. 320–327.
6. Булюк В.В. Перспективи розвитку зовнішньоекономічного співробітництва Миколаївської області // Збірник наукових статей „Євроінтеграція та конкурентоспроможність продукції агропромислового комплексу України”. - м. Київ. – С. 43–48.
7. Булюк В.В. Розвиток зовнішньоекономічного співробітництва Миколаївської області // Сучасний соціокультурний простір 2006 р. Матеріали інтернет-конф. 25–27 вересня 2006 р.
8. Булюк В.В. Стратегічне управління зовнішньоекономічним співробітництвом Миколаївської області // Культура народів Причорномор'я / Науч. журнал ТНУ им. В.И. Вернадского. - Сімферополь, 2006.- №84. - С 50-55.

АНОТАЦІЇ

Булюк В.В. Засади розвитку приморських регіонів України в системі міжрегіонального співробітництва. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.10.01 - розміщення продуктивних сил і регіональна економіка. - Інститут регіональних досліджень НАН України,

У дисертації розглядаються теоретичні і методичні підходи до формування організаційних, економічних та методичних засад соціально-економічного розвитку приморських регіонів України з врахуванням процесів економічної і соціальної інтеграції країн Європи та інтенсифікації міжрегіонального транскордонного співробітництва.

Запропоновано виділення у системі регіонів України вторинного територіального поділу Приморського регіону України, що складається з Причорноморського та Приазовського приморських регіонів, кожен з яких у свою чергу складається з приморських регіонів - адміністративних областей України та Автономної республіки Крим. Удосконалено методику аналізу рівня соціально-економічного розвитку приморського регіону. Розвинено концепцію створення і організаційного інституціонального забезпечення міжрегіонального транскордонного співробітництва у приморських регіонах басейну Чорного і Азовського морів України, як органів виконання дорадчих функцій через створення асоціацій міжрегіонального співробітництва, зокрема асоціації регіонів Чорноморського басейну, асоціації регіонів Азовського басейну, єврорегіону "Миколаївська область (Україна) - провінція Анталія (Туреччина)" та інших. Удосконалено організаційно-економічні положення державного регулювання експорту-імпорту товарів і послуг.

Ключові слова: організаційні засади, методичні засади, приморський регіон, соціально-економічний розвиток, міжрегіональне співробітництво, транскордонна діяльність.

Булюк В.В. Принципы развития приморских регионов Украины в системе межрегионального сотрудничества. — Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.10.01 - размещение продуктивных сил и региональная экономика. - Институт региональных исследований НАН Украины.

В диссертации рассматриваются теоретические и методические подходы к формированию организационных, экономических и методических принципов социально-экономического развития приморских регионов Украины с учетом процессов экономической и социальной интеграции стран Европы и интенсификации межрегионального трансграничного сотрудничества.

Предложено выделение в системе регионов Украины вторичного территориального раздела Приморского региона Украины, который состоит из Причерноморского и Приазовского приморских регионов, каждый из которых в свою очередь состоит из приморских регионов — административных областей Украины и Автономной республики Крым, которые имеют общие природные особенности, близкие функциональные особенности и имеют одинаковые задания и цели социально-экономического развития. Усовершенствовано методику анализа уровня социально-экономического развития приморского региона через сравнение его с уровнем развития приморских регионов стран с развитой экономикой и тех, которые находятся на стадии внедрения европейских стандартов.

Развита концепцию создания и организационного институционального обеспечения межрегионального трансграничного сотрудничества в приморских регионах бассейна Черного и Азовского морей Украины, как органов исполнения консультативных функций через создание ассоциаций межрегионального сотрудничества, в частности ассоциации регионов Черноморского бассейна, ассоциации регионов Азовского бассейна, еврорегиона "Николаевская область (Украина) - провинция Анталия (Турция)" и других.

Обосновывается, то, что важным фактором интенсификации социально-экономического развития приморских регионов является использование методологии стратегического планирования развития территории, ориентированной на сотрудничество между регионами Украины и регионами соседних государств.

Предложена методологическая схема взаимосвязи разработки стратегических программ развития приморских регионов. Выделено два типа связей. Первый - это прямые связи, второй - консультационные связи. Соответственно стратегическая программа социально-экономического развития приморского региона Николаевской области разрабатывается в прямой взаимосвязи с разработкой таких документов как "Стратегическая программа развития Украины", стратегические программы развития соседних областей.

Усовершенствовано организационно-экономические положения государственного регулирования экспорта-импорта товаров и услуг с целью интенсификации использования конкурентных преимуществ в трансграничных регионах через упорядочение разброса граничных ставок и понижения их средневзвешенного уровня.

Ключевые слова: организационные принципы, методические принципы, приморский регион, социально-экономическое развитие, межрегиональное сотрудничество, трансграничная деятельность.

Bulyuk V.V. Principles of development of seashores regions of Ukraine in the system of interregional collaboration. Manuscript.

Dissertation on the receipt of scientific degree of candidate of economic sciences after speciality 08.10.01 is placing of productive forces and regional economy, it is Institute of regional researches of NAS of Ukraine.

In dissertation theoretical and methodical approaches are examined to forming of economic and methodical principles of socio-economic development of seashores regions of Ukraine organizational, taking into account the processes of economic and social integration of countries of Europe and intensification of interregional transfrontal collaboration.

The selection in the system of regions of Ukraine of the second territorial division of the Seashore region of Ukraine which consists of Black Sea and Azov Sea region seashores regions is offered, each of which in same queue consists of seashores regions - administrative regions of Ukraine and Autonomous republic Crimea. The method of analysis of level of socio-economic development of seashore region is improved. Developed conception of creation and institutional orgware of interregional transfrontal collaboration in the seashores regions of pool of the Black and Azov Sea seas of Ukraine, as organs of implementation of deliberative functions through creation of associations of interregional collaboration, in particular associations of regions of the Black sea pool, association of regions of the Azov Sea pool, European region the "Mykolaivska region (Ukraine) is the province of Antaliya (Turkey)" but other. Organizationally-economic positions of the state adjusting of export-import of goods and services are improved.

Keywords: organizational principles, methodical principles, seashore region, socio-economic development, interregional collaboration, transfrontal activity.